

УДК: 378.14:881.111.1

Тыныбекова Ч. А.

ст. преп. Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

Сыдыкова Т. М.

к.п.н., доцент Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРИН УЮШТУРУУДА ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУНУН ПРЕДМЕТТЕР АРАЛЫК ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Бул макалада студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу жараянында студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда чет тилин окутуунун предметтер аралык интеграциясы изилдөөнүн предмети катары каралат. Предметтер аралык интеграция механизмдеринин негизинде, алардын арасында, аралыктан окутуу шартындагы коюлган максатка жетүүнүн эффективдүү куралы катары “чет тили” сабагынын потенциалына талдоо жүргүзүү изилдөөнүн максаты болуп саналат. Изилдөөнүн жүрүшүндө талдоо, байкоо жүргүзүү, сурамжылоо, аңгемелешүү, диагностикалык усулдары колдонулду. Изилдөөнүн жыйынтыгында колдонулган ыкмалар студенттердин өз алдынчалуугунун, өзүн-өзү уюштуруу чеберчилигинин, өзүн-өзү баалоо жөндөмүнүн өнүгүшүнө өбөлгө боло тургандыгы аныкталды. Макаладагы материалдар жогорку окуу жайлардын окутуучулары үчүн студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда пайдаланууга сунушталат.

Негизги сөздөр: универсалдык компетенциялар; өзүн-өзү уюштуруу; предметтер аралык интеграция; чеберчилик; калыптандыруу; ишмердик; жөндөм; өнүгүү; таанып билүү.

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ОБУЧЕНИИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

В данной статье предметом исследования является междисциплинарная интеграция иностранного языка в обучении организации самостоятельной работы студентов. Целью исследования является анализ потенциала предмета иностранного языка как эффективного инструмента для достижения целей дистанционного обучения, основанный на механизмах междисциплинарной интеграции. В ходе изучения проблемы применялись следующие методы: анализ, наблюдение и анкетирование. Исследование показало, что используемые методы способствуют развитию у студентов самостоятельности, самоорганизации, самооценки. Материалы статьи рекомендованы к использованию при организации самостоятельной работы студентов для преподавателей вузов.

Ключевые слова: универсальные компетенции; самоорганизация; междисциплинарная интеграция; мастерство; формирование; деятельность; способность; развитие; познание.

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE ORGANIZATION OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK

In this article, the subject of research is the professional self-organization of students in the organization of independent work in the process of independent work in the process of organizing students' independent work. The purpose of this article is to analyze the discipline Foreign language potential as an effective means for solving this task based on interdisciplinary integration also by distance learning. Methods of research analysis, observation, monitoring. The study showed that the methods used contribute to the development of students' independence, self-organization and self-esteem. The materials of the article are recommended for use in organizing students' independent work for university teachers.

Key words: universal competences; self-organization; interdisciplinary integration; skills; formation; activities; development; ability; cognition.

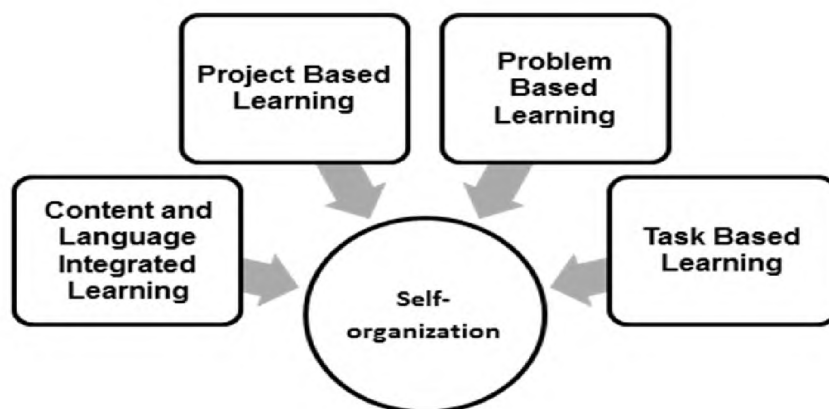
Коомдун өнүгүшүнүн азыркы этабындагы чакырыктар, жаңы типтеги экономиканын баардык секторлорун жаңы көз караштагы кадрлар менен камсыз кылуу

зарылчылыгы: жогорку окуу жайларына кесиптик ишмердикке студенттерди даярдоодо жогорку окуу жайларда окуп баштаган биринчи семестрден баштап, эффективдүү ыкмаларды издеп табуу тапшырмасын койду. Коюлган маселеге ылайык, өзүн-өзү өнүктүрүүгө, өзүн-өзү уюштурууга болгон чеберчиликти, Улуттук билим берүү стандартына ылайык калыптандыруунун негизги каражаты, универсалдык компетенциялар болуп саналат. Коомдун технологиялык тартипке өтө башташы ал компетенцияларга болгон талаптын өсүп бараткандыгынан кабар берет. Мына ушуга байланыштуу социалдык-экономикалык жаңы шартта адистерди өз ишмердигин ийгиликтүү жүргүзүүгө даярдоодогу зарыл болгон шарт – конкреттүү кесиптик чөйрөдөгү өзүнүн ролун, мүмкүнчүлүктөрүн түшүнө билүүгө аң-сезимдүү мамиле жасай билишин калыптандыруу болуп саналат. Ал кесиптик багытта өзүн-өзү уюштуруу, өзүн-өзү өнүктүрүү чеберчилигине болжолдонот.

Бул эмгегибиздин максаты “Чет тили” сабагында белгиленген чеберчиликтерди калыптандыруудагы предметтер аралык интеграция CLIL(тил мазмунун окуп үйрөнүү интеграциясы), Project Based Learning (долбоорлоп окутуу), Problem Based Learning (көйгөйлүү маселелерди чечүү багытындагы окутуу), Task Based Learning (тапшырмаларды чечүү негизине багытталган окутуу) механизмдеринин негизинде, экономикалык багыттагы студенттердин кесиптик карым-катышына болжолдонгон, аралыктан окутуу учурундагы мүмкүнчүлүктөрүнө анализ жүргүзүү болуп саналат. “Жаңы энциклопедиялык сөздүктө” келтирилген аныктамада өзүн-өзү уюштуруу “динамикалык татаал системанын уюштуруу, өнүктүрүү” процесси катары белгиленет [1]. Ал эми бул макалада өзүн-өзү уюштуруу жөндөмү жакынкы жана алыскы перспективада жеке турмушун пландаштыра билүү чеберчилиги; өзүнүн күчүн өз учурунда рационалдуу пайдалануу жөндөмү катары каралат [2]. Ишмердиктеги инсандын өзүн-өзү уюштурушун Е.Ю. Мандрикова ушундай эле чечмелеп, өзүнүн убактысын структуралаштыруу жөндөмү, өз ишмердигин так пландаштыруу чеберчилиги, коюлган тапшырмаларды аткарууда максаттуу аракеттенүү катары белгилейт [3]. Мындан тышкары Soft skills (ийкемдүү чеберчилик) өнүгүү жараянынын структурасында өзүнүн эмоциясын, кыял жоругун башкаруу жөндөмү калыптанып, өзүн-өзү өнүктүрүү жөндөмү келип чыга турган өзүн-өзү башкарууну, инсандык өнүгүү багытындагы чеберчилигин калыптандыруу мүмкүнчүлүгүн; пландоо жана максат коюусун; тайм-менеджментин; энергиясын / энтузиазмин / демилгелүүлүгүн / туруктуулугун; рефлексия жана кайтарым байланышты пайдалануусун башкаруудагы жөндөмдөрүн калыптандыруу мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтөт [4]. Ошого карабай, белгиленген компетенцияларды студенттерде калыптандыруу ыкмалары, аларга тиешелүү конкреттүү практикалык жолдору тереңдетип изилдөөнү талап кылат.

“Чет тили” сабагынын базасындагы предметтер аралык интеграция окуу жараянына практикалык багыттагы механизмдерди жайылтып, кесиптик багыттагы окууну уюштуруп, инновациялык билим берүү чөйрөсүн түзөт. Мында таанып билүү потенциалын, инсандын кесиптик активдүү багытынын калыптанышын максималдуу түрдө ачып берүүгө болот [5]. Аны толук бойдон жаңы муундагы студенттердин өзүн-өзү уюштуруу, өзүн-өзү аныктоо, өзүн өзү өнүктүрүү чеберчиликтеринин калыптанышына кошууга болот. Мына ушул максатта Ош мамлекеттик университетинин Бизнес жана менеджмент факультетинде, экономика багытында билим алып жаткан студенттердин кесиптик карым-катышты окуп үйрөнүшү үчүн кесиптик (CLIL-тил мазмунун окуп үйрөнүү интеграциясы),

Project Based Learning (долбоорлоп окутуу), Problem Based Learning (көйгөйлүү маселелерди чечүү багытындагы окутуу), Task Based Learning (тапшырмаларды чечүү негизине багытталган окутуу) технологияларына негизделген усул иштелип чыгып, апробацияланган. Белгиленген компоненттердин айкалышы чет тилин окутуу учурунда когнитивдик жараяндардын активдештирилише, жогорку окуу жайлардын билим берүү чөйрөсүнүн чегинде өзүн-өзү уюштуруу жөндөмүн калыптандырууга багытталган (1-сүрөт).

1- сүрөт. Экономика багытындагы студенттердин чет тилинин лексикалык каражаттары аркылуу өзүн-өзү өнүктүрүү жөндөмдөрүнүн өнүгүшү

Студенттердин өзүн-өзү уюштуруу жөндөмүн өнүктүрүү максатында ОшМУда белгиленген технологиялардын пайдаланылышы–чет тилин окуу курсунда кесиптик маанидеги тапшырмалардын аткарылышына багытталган индивидуалдык жана тайпалык долбоорлордун системалык түрдө аткарылышын карайт. Пандемия учурунда кырдаалдан чыгуу үчүн аралыктан окутууга өтүү шартында, студенттердин өз алдынча иштерин эффективдүү уюштурулушуна мүмкүнчүлүк жаратып (мисалы, Zoom онлайн платформасында) алардан тилдер аралык ишмердиктеги бүткөрүлгөн иштерди алууга жол ачып, бул технология өзгөчө актуалдуулукка ээ болду.

Кесипке багытталган окуунун CLIL (тил мазмунун окуп үйрөнүү интеграциясы) контексти негизги окуу программалары менен тыгыз байланышкан сабактарды окутуу мазмунунан билинет. Мисалы, “Бухгалтердик эсеп, анализ жана аудит”, “Каржы жана насыя” багытындагы студенттер төмөндөгүдөй темаларга: «Banks and banking» (Банк жана банк иштери), «Marketing» (Маркетинг), «Credit» (Насыя), «Functions of money» (Акчанын функциясы), «Accounting» (Бухгалтердик эсеп), ж.б. кесиптик темаларда санариптик баяндарды түзүштү. Иштердин аткарылышында студенттер материалдарды окуп, видеосюжеттерди жана документалдык фильмдерди көрүп, аудио-интервьюларды угуп, чакан топтордо (Zoom платформасында студенттерди чакан топторго бөлүп, “сессиялык залдар” опциясынын жардамында иштетүү мүмкүнчүлүгү бар) каралып жаткан маселелердин чөйрөсүн аныктоо максатында маалыматтарды талкуулап, изилденип жаткан предметтин проблемасына сүнгүп киришти.

Натыйжалардагы акыркы ийгилик студенттердин өз ишмердигин уюштуруу жөндөмүнө, өз убактысын эффективдүү бөлүштүрө билишине, интеллектуалдык ресурстарына, башкача айтканда, инсандык өзүн-өзү уюштуруу деңгээлине көз каранды.

Тапшырмалардын системалык түрдө аткарылышы акырындап белгиленген жөндөмдөрдү өстүрүп, студенттердин инсандык багыттагы өзүн-өзү өнүктүрүшүнө өбөлгө болот. Студенттердин жеке потенциалын баалоо “Бухгалтердик эсеп, анализ жана аудит”, “Каржы жана насыя” багытында окуп жаткан биринчи курстун студенттерине жүргүзүлдү. Топто 40 студент болду.

Баалоо сынагына катышкандардын орточо курагы 18 жаш. Тайпада 14 бала (36%), 26 кыз (64%) окууга катышты. Ошондой эле студенттердин инсандын өзүн-өзү уюштуруу сапатынын бар же жок экендигине болгон субъектилик сезимине изилдөө иши уюштурулду. Ал эксперименталдык окууга чейин жана ал бүткөндөн кийин топтук анкеталык сурамжылоо түрүндө жүргүзүлдү. Бул учурда респонденттердин жакынкы же алыскы келечекте жетүүнү каалаган максаттары жөнүндө; тапшырмаларды күнгө (аптага) пландаштырышы; долбоорлорго карата демилгелеринин, креативдеринин жаралышы; өз ишмердигиндеги өзгөргөн шартка карата мамилеси; долбоор үстүндө иштөөдө убакытты бөлүштүрүшү; кесиптик (окуу) ишмердигиндеги өзүнүн туруктуулугу; каалоо-тилектери (зарылдыкты туя билиши) тууралуу ачык жана жабык типте берилген суроолорго анонимдүү түрдө жооп берүү сунушталды. Ар бир жоопко (ооба/ жок/ ар дайым эмес/ эч качан, бул жөнүндө респондент ойлонбой туруп жооп берди) 1ден 3кө чейинки баллдарды алды.

Ошентип, эксперименталдык окуунун башында биринчи курстардан өзүн-өзү өнүктүрүүнүн төмөнкү индекси катталган болсо, окуу бүткөндөн кийин көрсөткүчтүн маңызы окуу башталганга чейинки көрсөткүчтөн жогору болду. Ошондой болсо да, тесттик маанинин орточо көрсөткүчү менен болгон салыштыруудагы өзүн-өзү уюштуруунун жалпы индексиндеги айрым натыйжалар орточо мааниден төмөн тургандыгы белгилүү болду. Диагностика жүргүзүү жараянында алынган натыйжалар 1-таблицада көрсөтүлдү.

1-Таблица. Ишмердиктеги өзүн-өзү уюштуруунун диагностикадагы индекси

	Окууга чейин (бала)	Окуудан кийин (бала)	Норма (бала)	Окууга чейин (кыз)	Окуудан кийин (кыз)	Норма (кыз)
Пландуулук	8,13	12,19	19.03±4.61	10,19	12,45	17.41±5.43
Максаттуулук	24,19	29,41	32.96±4.79	23,11	25,51	32.48±7.13
Туруктуулук	10,26	13,18	19.57±5.49	19,43	22,13	29.19±6.21
Каттоо	12,16	13,64	19.19±4.75	12,65	12,98	18.47±5.45
Өзүн-өзү уюштуруу	4,06	5,12	9.99±5.0	5,03	6,13	9.49±4.14
Учурга болжолдоо	6,51	6,94	8.51±1.86	4,75	5,83	8.27±3.19
Өзүн-өзү уюштуруунун индекси	65,31	80,48	109.24±15.13	75,16	85,03	108.3±19.02

“Пландуулук”, “Максаттуулук”, “Өзүн-өзү уюштуруучулук” шкаласы боюнча текшерилген көрсөткүчтөрдүн жогорулагандыгы белгиленди. “Пландуулук” шкаласы боюнча балдардын тобунда минималдык орточо көрсөткүчкө ($12,19 \leq 14,42$) жеткен жок. Ал

эми “Максаттуулук”, “Өзүн-өзү уюштуруучулук” шкаласы боюнча эксперименталдык окуунун катышуучуларынан алынган маалымат орточо маанинин диапазонунда (балдар үчүн $29,41 \geq 28,14$ и $5,12 \geq 4,99$; кыздар үчүн $25,99 \geq 25,35$ и $6,13 \geq 5,35$) экендиги белгилүү болду.

“Пландуулук” шкаласы боюнча текшерилгендердин орточо көрсөткүчү эксперименталдык окууга чейин пландаштыруу жөндөмүнүн начар өнүккөндүгүнөн кабар берет. Тагыраак айтканда, пландарын тез-тез алмаштырып турушу, алардын иерархиялуулугунун жетишсиздиги, анын таасиринен улам, койгон максаттарына чанда гана жеткендиги белгилүү болду. Эксперименталдык окуудан кийин балдардын көрсөткөн натыйжасы минималдык орточо нормалдуу мааниден төмөн турду (14,42).

Эксперименталдык окууга чейин “Өзүн-өзү уюштуруу” шкаласы боюнча алынган натыйжалар өзүн-өзү уюштуруу учурунда тышкы көмөкчү каражаттарды (күндөлүк, компьютердик программаларды, смартфондогу тиркемелерди) пайдаланбаган, же аларды колдонгон учурунда да өз ишмердигинде ийгиликтерге жете албаган типтеги инсан экендигин көрсөттү. Бул көрсөткүчтөрдүн мааниси эксперименталдык окуудан кийин мурункуга салыштырмалуу жогорулады. Ошондой эле, минималдык орточо нормадан жогорку маани балдар үчүн (4,99) болсо, кыздар үчүн (5,35) көрсөткүчүнө жетти. Окууга чейин жана кийин алынган натыйжалардын ортосундагы айырма студенттик жуптук t – критерийинин мааниси статистикалык маани болуп саналды. Ал балдар үчүн $t_{байкоо} = 12,84 > t_{крит} = 2,16$; кыздар үчүн $t_{байкоо} = 7,748 > t_{крит} = 2,06$ болду.

Эксперименталдык окууга чейин өзүн-өзү уюштуруунун жалпы индексинин көрсөткүчүнүн мааниси балдарда кандай болсо кыздарда да ошол деңгээлде экендиги көрүндү. Тагыраак айтканда, алардын алдыңкы күндөргө карата конкреттүү планы жок, күндөлүк активдүүлүгүн пландаштырбаган, баштаган ишин акырына чыгаруу үчүн аракет кылбаган, бирок жаңы ишмердикке тез аралашып кете турган инсандык типке кошула тургандыгы белгилүү болду. Эксперименталдык окуудан кийин көрсөткүчтөрдүн маңызы окууга чейинкиден жогорку көрсөткүчкө жетти.

Студенттердин өзүн-өзү уюштуруу зарылдыгын түшүнө билүүгө мүмкүнчүлүгү жетпегендигин, өз ишмердигин уюштуруу мотивинин да калыптандырылбагандыгын, ишмердикти пландаштыруу, уюштуруу үчүн зарыл болгон билимдин, чеберчиликтин өздөштүрүлбөгөндүгүн педагогдордун практикалык тажырыйбалары тастыктайт [6]. Ошондой болсо да изилдөөлөрдөн алынган маалыматтарда студенттердин окуу иштериндеги натыйжалуулук жогоруда белгиленген аракеттерге көз каранды экендигин түшүнө билген студенттер да бар экендиги белгиленет [7]. Мунун өзү каралып жаткан теманын актуалдуулугун бышыктап, мындан нары да ар тараптуу изилденишинин зарылдыгын көрсөтөт.

Аралыктан окутуунун шартында студенттердин өз алдынча иштеринин ролу өстү. Ошол эле учурда студенттер аралыктан окуу жараянын эффективдүү өткөрүү үчүн өзүн-өзү уюштуруу, өзүн-өзү текшерүү жөндөмдөрүн өнүктүрүү керек экендигин белгилешти.

Жыйынтыктар:

1. Тил мазмунун окуп үйрөнүү интеграциясы, долбоорлоп окутуу, көйгөйлүү маселелерди чечүү багытындагы окуу ыкмалары студенттердин өз алдынчалуулугунун, өзүн-өзү уюштуруу чеберчилигинин, өзүн-өзү баалоо жөндөмүнүн өнүгүшүнө өбөлгө боло

тургандыгы аныкталды;

2. Окуу жараянында өз алдынчалуулук көрсөткүчтөрүн жогорулатуу үчүн күчөтүлгөн тартипте иштөө зарылчылыгы белгилүү болду;

3. Экономика багытындагы студенттерге чет тилдерин окутуу жараянында өзүн-өзү уюштурууга болгон жөндөмдөрү калыптандырыла тургандыгы, аны андан нары өнүктүрүүгө сунушталган ыкманын колдонулушу максатка шайкеш келе тургандыгы тастыкталды.

Колдонулган адабияттар:

1. **Андреев, В.И.** Саморазвитие творческой, конкурентоспособной личности менеджера [Текст] / В. И. Андреев. - Казань: СКМ, 1992.-183 с.
2. **Гура, В.В.** Роль самоорганизации учебной деятельности студентов в развитии профессионально значимых компетенций [Текст] / В.В. Гура // Международный журнал экспериментального образования.- 2016. №11.-149с.
3. **Курмангулов, А.А.** «Фабрика процессов»–новый формат организации образовательного процесса в высшем учебном заведении [Текст] / А.А.Курмангулов // Высшее образование в России.- 2018.- Т.27.- № 5. – С. 37-41.
4. **Мандрикова, Е.Ю.** Разработка опросника самоорганизации деятельности(ОСД) [Текст] / Е.Ю.Мандрикова // Психологическая диагностика.- 2010, № 2. – С.87- 111.
5. Новый энциклопедический словарь // Большая Российская энциклопедия.-М.: Риполклассик, 2006.-1455с.
6. **Петрова, Е.В.** Самоорганизация студентов вуза как условие формирования их научно исследовательской компетенции [Текст] / Е.В.Петрова // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева. – Чувашия: ГПУ, 2016. - №2 (90).- С.154-160.
7. **Тыныбекова, Ч.А.** Студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда маалыматтык – коммуникациялык технологияларды пайдалануунун артыкчылыктары [Текст] / Ч.А.Тыныбекова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2018.- №3 -119с.
8. **Шипилов, В.** Перечень навыков soft skills и способы их развития [Текст] / В. Шипилов URL:<https://www.cfin.ru/management/people/devval/soft-skills.shtml>.-2020.

DOI: 10. 54834 / 16945220_2021_3_124

Поступила в редакцию 12. 09. 2021 г.

УДК 37.016 (82-1)82-821

Байиева Б. А.

преп. Кыргызско-Узбекского Межд. универ. им. Б. Сыдыкова, Кыргызская Республика

АЛЫКУЛ ОСМОНОВДУН «ЭШИМКАНДЫН ТЕРЕГИ» ПОЭМАСЫН ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРКЫЛУУ ОКУУЧУЛАРДЫН ИНСАНДЫК САПАТТАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Изилдөөнүн предмети болуп жалпы билим берүүчү орто мектептеринин кыргыз адабияты сабагында А.Осмоновдун “Эшимкандын тереги” поэмасын окутуунун технологиялары аркылуу окуучулардын инсандык сапаттарын калыптандыруу эсептелинет. Изилдөөнүн максаты- поэманын башкы каарманы Эшимкандын образын ачып берүүдө колдонулган окутуунун технологиялары аркылуу окуучулардын патриоттук, гумандуулук, айкөлдүк сапаттарын калыптандыруу менен биргеликте билим жана тарбия берүүнүн деңгээлин көтөрүүгө багытталган окутуунун технологияларын тандоо. Изилдөө жалпылоо, талдоо, системалаштыруу усулдарын колдонуу аркылуу ишке ашырылды. «Эшимкандын тереги» поэмасын окутууда колдонулган технологиялар окуучулардын өз алдынча чыгармачылык менен ой жүгүртүүсүн өстүрүп, сабакка болгон кызыгуусун арттырат. Изилдөөнүн натыйжасында